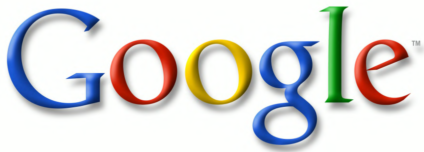

НИЗ

СРПСКИХ ПРИПОВИЈЕДАКА

ВУКА вит. ВРЧЕВИЋА

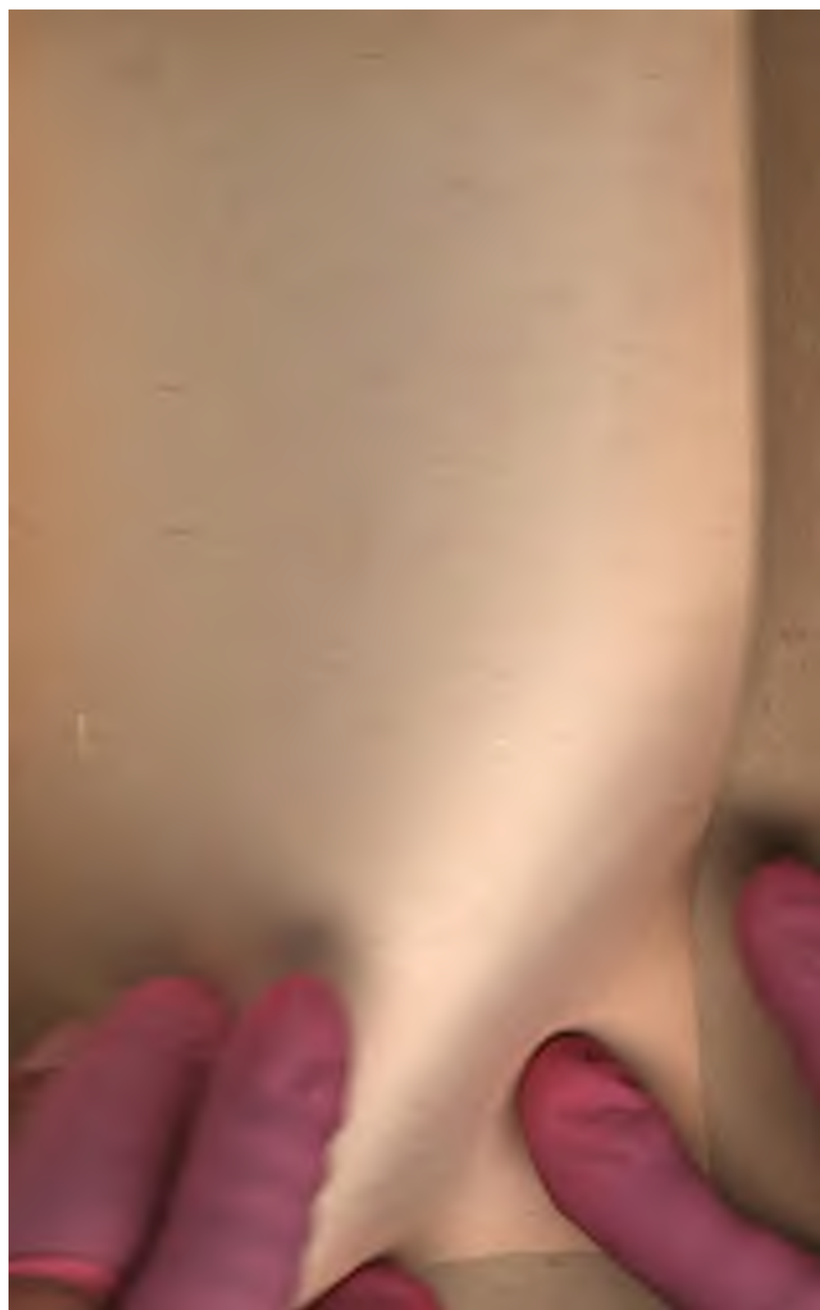
већином о народном суђењу по Боки, Црној Гори и Херцеговини.

ПАНЧЕВО, 1881.
НАКЛАДОМ КЊИЖАРЕ БРАЋЕ ЈОВАНОВИЋА.

ВУК вит. ВРЧЕВИЋ.

НИЗ

СРПСКИХ ПРИПОВИЈЕДАКА

ВУКА вит. ВРЧЕВИЋА

већином о народном суђењу по Боки, Црној Гори и Херцеговини.

ПАНЧЕВО, 1881.

НАКЛАДОМ КЊИЖАРЕ БРАЋЕ ЈОВАНОВИЋА.

дијела мог мученог живота провео, и ђе чистоћа оригиналног језика није још туђинштином отрована.

И при описивању ови приповиједака држао сам се вјерно народног језика и из његови уста кроз моје перо фотографично писао као и све оно што сам до данас на штампу издао и што справно у рукопису за штампу имам, а то по наговору оца наше књижевности пок. Вука Караџића, с којим сам се мојом срећом још 1835. године лично упознао и до његове смрти као Вучић уз Вука радио. Он ми покојник рече «пиши народним језиком, јер је најбољи и најчистији наш језик онамо ђе нема учени људи.» Ова Вукова ријеч, која се не да побити, подупрла ме као ненаучена а срећа послужила да у Херцеговини набасам на неначети расадник народни сваковрсни умотворина ђе сам последњи 19 година као аустро-угарски вице-конзул провео. Како сам започео, онако сам и свршио све моје радње.

Држећи се, дакле, народног језика, наравно је да ће се у овим приповијеткама наћи големи граматични погрешака као и неједнаки а истог значаја ријечи а можда и правописни мана; но све ово нашао сам за боље

оставити онако као што народ каже и шњиме критику дијелити, него да сам погрешке по новом калупу поправљао, или да боље речем покварио. Да је народ отац и творац језика, и да је граматика из језика а не језик из граматике постао то ми нико не може одрећи, а свак са мном признати мора да би наш народ једно без другог био као она воћка која никаквог плода не дава.

Ако мој начин писања није на корист ученог свијета, бити ће, уфам се, на забаву нашег простог народа, којему сам сав мој живот и слабу помоћ посветио. Што сам знао и могао то сам и дао, а ко ће боље широко му поље.

Међу тим дужан сам јавно захвалити велезаслужној браћи Јовановићима, који ме брацки понудише да им ове приповијетке допустим из Шимонићевог «Права» а неке из дубровничког «Словинца» прештампати, иначе ја при мојој дубокој старости не бих доживио да их у једној књизи овако сабране видим.

У Дубровнику на Духове 1881.

В. В.

Штампарија браће Јовановића у Панчеву.

У мјесто предговора.

Док је у Задру излазио, под уредништвом оглашеног радника на књижевном пољу Божидара Петрановића, правнички лист «Правдоноша» и од како је почео други излазити «Право» под управом неутрудимог родољуба г. Антуна Шимонића, ја сам се по обојице позиву, кад год су ми званични и домаћи послови то допуштили с драга срца одазвао достављајући им по који изворни допис из истинитог догађаја у којима сам ја учествовао и од људи слушао и који по наслову оба напоменута листа спадају.

Моја намјера није била да ученом свијету књижевни но наш прости народни језик износим, и да покажем како се прије постања поједини грађански законика судило, па и данданас по неким мјестима суди, износећи чин као да га читалац својим очима гледа а ушима слуша. Уз ово изнио сам сасвим мимогредно овамошње неке фразе, обичај, домаћи народни живот и у једну ријеч слику боко-которског, црногорског и ерцеговачког народа, ђе сам два

Ћетко. Не љути се, ефендија! кад је тако у кануну и шеријату, ја им се клањам; али знади ефендија! да је мени Мићун рођени брат, па ако сам га дозвао пред тобом, од моје луде памети, да нам судиш, нијесам да нас ружиш и бручиш. Ако ме покарао и удрио, мој ме брат старији удрио а шјутра би за мене погинуо. Ево ја за њега давам 20 гроша, а по царскоме кануну ја му опрашћам апс. — Пошто му преброји новце, приступи к брату и пољуби га у руку велећи му: «опрости ми брате! хајдемо дома, да се братски дијелимо и да братски живимо.»

Кад дома дођоше у највећој љубави, дозваше на вечеру кнеза и попа; а у јутру све братски подијелише како им је био отац забиљежио. Питаше мајку: «С којим ћеш сином, мајко, живјети? кажи, не ће међу нама бити жалости.» А она: «Дјецо моја! Бог вас благословио и сваку срећу удијелио! Мени сте оба једнака, на једном сте срцу спавали, а једно млијеко сисали; ја сам највољија, да једну годину живим с једним а другу с другим; а кад ми буде суђено да умрем, да укоп и попа платите заједно.» Кад на ово оба брата пристадоше, рећи ће:

Кнез. Мићуне! да ну промисли, прије него сам ти ја казао, остаде ли што дужан твојему брату Ћетку, кажи ми?

Мићун (подуго промисли па рече): Хајхај! јесам, како да не? мене је покојни о-

тац оженио, а ја ћу мога брата о кутњему и јошт неподељеному арчу, и не ћемо се раздвајат прије но и његово весеље на истоме огњишту не видимо.

Кнез и *поп* (скину капе). Овако ти Мићуне хвала! А Бог вам дао дуго, мирно и братско живовање; вазда се на братску нагаћали а никад по судовима не инатили.

Опет нешто о народној самоуправи

спрам данашњега законика (из истиног догаћаја) у Херцеговини.

«Добро су наши говорили и у пјесмама састављали, т. ј. да ће доћи скрајно вријеме» — рећи ће поп Шћепан својим сељанима једно јутро пред црквом — да:

Не поштују дјеца родитеље,
Не слушају млаћи старијега;
Да кум кума на правду позивље;
Дјевер снаји о срамоти ради и т. д.

Добра ти је попе, тако ми попа небеснога! — одгонетат ће му кнез Милутин — та ти је као из еванћеља.

Упитат ће их један сељак: Ма о чем то зборите јутрос људи, оба ви свијета? Као да сте ударили у некакве крупне мудролије. Хајте кажите нам да и ми знамо куд то омјера, кад вам је Бог дао мудру памет испод капе а дубоке староковне књиге у ша-

ке, а ми смо прави *ајван,* те за вама идемо гдје год ви окренете као стока за чобаном.

Није загонетка мој Станиша, одговорит ће му поп, него права истина а наша домаћа погибио; докле ми живјасмо у слоги на ону нашу стару, праву и братску, дотле није смијео лукав ни безобразник ни помислити а камо ли нешто погана урадити; а од када постаде царски законик, од онда постаде и свако лукавство те се наша земља отрова, јер из ње изниче опаких људи ка оно мрави из земље, па не знаду што је образ при користи; еле правда између нас давно негдје за брдом нездрелице побјеже, а људски стид у морску пучину утону. — Ма шта је било, попе, кључа ти црковнога? упитат ће га Станиша.

Ма како што? зло те смело за злотвором! Да ли не знаш да је данас долазио зафтија из Требиња по кнеза Милутина, да иде сјутра на ућумет; зове га зет Митар да му тражи дио од очинства који по царскоме кануну припада жену му Јокну, пак и мене зову да кажем оно што будем знао, и ред ми је ићи.

Стаде се Станиша у чуду крстити и говорити: Бог с нама и анђели божји! што ме западе чути прије моје смрти! Ма шта ће тај нови канун (законик) у нашој старој земљи?

Умукнут ће га поп и рећи ће му: Шу-каменом ти га стале, да да јаки Бог!

не смије се то питати, него ваља рећи да је царски канун праведан и да се подудара са божјим шеријатом (законом).

Сјутрадан одоше кнез Милутин и поп Шћепан у суд и упитат ће Митра

Кадија. Што тражиш, Митре, од твога шуре Милутина?

Митар. Тражим ефендум, да његовој сестри а мојој — да опростите — домаћици даде дио очинства по царском кануну.

Милутин. А кад си ми тражио сестру за свога вјенчана друга, јеси ли се вјерао, Митре, и женио по царском кануну оли по обичају земаљском, као што се свуда по земљи и по свијету поштени људи жене? Дадох ли ја својој сестри пунан сандук руха, или сам могао или не могао? Дочеках ли у кући и даровах ли колико сам био кадер све твоје сватове? Зар ти дадох ћораву оли сакату дјевојку па да те паром плаћам да ми зло из куће мичеш, је ли? Сараних ли ја мојим рукама оца и мајку у гроб, и платих ли ја попу за подушје и у манастир Саландир пред њихову душу, оли твоја жена Јокна? Кад ми оно преклани убише Црногорци брата, освети ли га Јокна оли ја? А упитај је, дочекивах ли ја њу вазда као прави род своју одиву о крстном имену и на побожитњу част; па је препитај и то, справих ли је икад из моје куће празне торбице? Ах Митре, Митре! у што си очи упро? Суди

ми ти ако душе и људскога образа имаш, и ако знаш да с пута свраћам, јазук ти било!

Кадија. Што на ово одговараш, Митре?

Митар. Ја одговарам, ефендија! све оно што је кнез Милутин досад набрајао, на једно сам ухо чуо а на друго пуштио; него ја тражим да ми се суди по божјем шеријату и царском кануну; а ја мислим да оно што Бог — да му је за славу — и честити султан хоће, ту нема ни гријехоте ни срамоте. Ја тражим своје, па ако ништа не буде, нисмо ништа ни говорили. Је ли тако ефендија?

Кадија. Хај-хај! тако је, шубе (двојбе) није.

Поп. Аман, ефендија, за царски хљеб! пушти ме да и ја нешто сад пред тобом упитам Митра.

Кадија. Говори слободно, али се у суду не смије друкчије него право, а гдјегођ је више правих људи, ту се правије и суди.

Поп. Хоћу, ефендија, све право, тако ми умријети Бога и анђеле спомињући, као да ћу сад умријети. Милутинов отац при самаћој смрти дозва мене и Милутина и два му рођака, а ту бијаше и Митар зет му, и рече: «Ево ја умирам; свакоме праштам и звјерки у гори, и змији под каменом, а ја тражим од свакога опроштење. Сад — рече покојник — знајте, да нисам никоме ни цигле једне паре дужан осим Богу душу а земљи моје гријешно тијело; штогођ се моје-

га називље суха и сирова, нека је све моме сину Милутину, а Јокну сам удао и намирио по адету земаљском; а тебе Милутине препоручујем, да ми се душе не оглушиш кад би могао, и да твоју сестру Јокну имаш љубити и дочекивати у кућу, кад би је год вођа била, као своју сестру, а свога зета Митра као роднога подијељенога брата.» Сад, Митре мој синко! знади и то: кад би било на пашју а не на људску нашу старинску, ни један брат не би удао по очиној смрти сестре кад му не би од оца ништа остануло, него би јој рекао: «удаји се сама с очиним миразом.» Ти ми поријеч пред кадијом да није твој покојни таст рекао све оно што ја казах, а ма право, тако ти се душа с његовом на оном свијету не препредала као пртена жица.

Митар. Аша, Бог не дао! Ако, попе, и не знам учити у божје књиге као ти, знам да ћу умирати, и Богу џевап (одговор) давати. Истина је све што си казао, али ко ће ми што замјерити да ја своје судом тражим?

Милутин. А ко је до данас у овој земљи тражио по кануну женин мираз (насљедство) код живе браће? Нико, ни ко клања ни ко се крсти, осим тебе, мој невољни зете! Као да ти је ђаво -- налет га било и далеко му кућа! — полокао мозак те си окренуо да на себе навучеш нову бруку и стидни укор, да те народ по прсту казује

и да пас пасу до вијека прича. Прођи се, Митре, таких работа! но дај да живимо ка браћа; не гази ми опоруке мога мртвога баба, и не товари на себе и на мене бруку; не погани наш лијепи и чисти завичај, и не труј твоју муку с туђом; не жене се људи да их жене хране, но да труди и јадује, да при штедњи и голотује и гладује. На то смо рођени, па све за сбраз дај а образ ни зашто, ту је доста поштења!

Кадија. Све те ваше ријечи, попе и Милутине, могу бити добре ван суда, али у суду једна ријеч царскога кануна све прекида и веже, т. ј.: двије сестре носе од очинства или материнства колико један брат; пак по кануну ирипада Милутину два дијела а сестру му Јокну трећи дио. Сад ето вас а ето Јокне овдје у суду, пак ако се од које руке могосте нагодити, широко вам поље а двије вас воље.

Нађе се Митар увријеђен зато што га кадија назва женским именом, пак ће рећи кадији: Ма, ефендија! мене није име Јокна но Митар! — То у сулу може — вели му кадија — вазда и сваки судник назвати именом онога већила (пуномоћник) који представља онога те хоће да се правда.

Кад чу наш зет Митар, окрену се пут попа и Милутина велећи им: Кад је тако да се у суду царском могу називати ожењени и бркати људи женским именом, хајдемо браћо дома; ни што зборио ни што до-

био; остављам ви на образ ако што пљуснете оној мојој женетини у име дара, ето вас а ето ње. Сад знам да су право имали наши стари — куку људи! — што су говорили, да је боља и мршава нагодба него претила правда.

Народна пресуда вјерене па развјерене дјевојке.

(Из сличног догађаја у Херцеговини.)

Добро јутро у овом поштеном дому! — завикат ће са оборних врата поп Мрђен кнезу Бошку — је ли ко од људи дома? — Познаде га Бошко, потрча онако распас и босоног, пољуби га у руку и уведе крај распаљене ватре, и тек што су се за здравље упитали и по једну чашу ракије осушили, упитат ће Бошка

Поп. Што си ми онако прије зоре улака шиљао да дођем? Да нису штогод злога зулумчари у нашем селу урадили?

Кнез. Нису Турци но гори од Турака. Чуј шта се догодило: Синоћ у прве кокоте, још сиђасмо око ватре, док зачух да неко у комшије ми Митра поче гудјети уз гусле. Умукнух свакога да чујемо ко оно пјева, док познадох нашег оглашеногa гуслара Рада, гдје мало погудје па одмах једну од његових шаљивих

Ласно ли је пјанцу запјевати,
А сиротној мајци закукати,
Старој баби с дједом закашљати,
Младу момку пољубит дјевојку....

док на једанпут пукоше двије пушке — там — там — једна другој не даде одушити. Кад чусмо, мој попе, свак из комшилука скочи, ко пушку носи, па свак свакога пита: «Што би?» Нико не зна казати док не завику Мићун Горчинов: «Ко је витез! уграби ми Ћетко Лазарев дјевојку.» Те ми сви потеци трагом; срећом било мало мјесеца, па стигни Ћетка и брата му гдје измичу гором скоком а долином трком. И ми пошто их видјесмо придадосмо ногама, достигосмо и отесмо несретњу дјевојку, а они оба без стрва негдје у гору замакни. Дјевојку вратисмо оцу. Чисто ће сње крв лећи, јер чујем да је отац прољетос обећао Маркишину сину, а мајка — веле — још док с њом брећа била обећала мајци Ћетковој. Оба су племена јака, па сам ти поручио да дођеш да се данас село окупи еда овој мучној работи лијека нађемо, јер знаш мој попе! у нас је оваки посао муанат (деликатан), а код свачијега образа крупан.

Поп. Нате-мате ђавола! и његова брата амата! нека се од јада прекрстим. Зар нам није мало домаће невоље и турскога јарма, него да нам објесна младост товари посла без посла! Ајде де! Зовимо десетак бираних домаћина, па ја и ти, нека нас је 12

да их миримо. У за час се, да Бог да, рађали а у девет мимо осталог свијета женили и удавали!

Кад се окупило њих 12 сазваше оца дјевојчина, Мићуна, и упитат ће га

Кнез. Што се ово ради, Мићуне, около твоје шћере, те нас не пуштате да у невољи мирујемо, и да — дај буди ноћу — почивамо?

Мићун. Ето вас свих ту сабраних с главе људи паметних и душевних, па прије него вам почнем приповиједати питам вас: је ли до данас вазда био отац женити сина а удавати шћер откле он хоће?

Сви судници. Хај-хај! то ти право ни сви седам земаљских девлета (краљевина) не могу занијекати.

Мићун. А да кад је тако, знадите, браћо, да сам ја моју шћер обећао лани Маркиши Стојанову, за сина му. Истина да нисам узео никаква обиљежја ни његове ракије попио, колико ни он моје; а ма «ријеч из уста а кам из руку» не може се повратити без мртве главе; људи се — моја браћо! — за језик вежу а волови и овнови за рогове. Ћетко Лазарев, има два три мјесеца све нешто дјеверује на тајно около оне моје жене, и чини ми се да је прегнула да нашу дјевојку њему поклони; али ни она мени ни ја њој до данас не писнусмо ријечи, него натна Ћетка да ми је синоћ уграби, и да ми

образ пред људма оштети, што до данас није нико, ако ми није у исте опанке платио.

Сада ће рећи *Кнез.* Дај да зовемо и Мићунову жену, да ју питамо шта она за ово зна.

Ево мајке, упитат ће је

Поп. Казуј, Санда! Знаш ли ти ишта зашто Ћетко Лазарев синоћ дође с братом му и уграбише ти шћер? Безбели (то се зна) не може бити да су дошли без твога али ти шћерина знања; јер ни пас не залаја нити дјевојка завика оца или брата кад је одведоше.

Мајка Санда. У за час ју родила а у гори подојила и одгојила! Стид је мени, господо, у вас и гледати а камо ли се с вама правдати. А ма није куд камо; догори збиља до ноката а дођоше виле к очима; ред је зборити ако ми се и не ће, но Бога ради опростите. Иђасмо једно јутро у пазар ја и Ћеткова мајка; вазда се љубиле као двије рођене сестре; десиле се — да опростите — обе бређе. Рекосмо једна другој: ако родимо мушко и женско да их, кад буде вријеме, вјенчамо; ако ли обе помашимо по мушко да их побратимо, ако ли по женско да их посестримо. У мене се нађе женско, а код ње мушко, и ред је оно што се обрече да се не порече. Ћетку се допала моја Стана, па чуо од некога да је мој домаћин некоме обећао и да ће је одмах по Божићу водити; па се убоја да му је не уграби, те

је он шћаше синоћ преграбити. Ето му не би суђено, премда је било дјевојачком вољом а мојим благословом. Мајка сам; дјевојка за удају приспјела; вели се: «ко први дјевојци његова дјевојка», и није — говори се — ономе коме је обречена но оному кому је суђена. Ћеткову сам ракију ја пила; а кад је одведоше по једну пушку изметнуше, нека све село чује да је дјевојка његова и да је милимице а не силимице. Сад, господо, ако сам што кривила као дугокоса а краткоумна, лијечите, судите ме као мајку, и....

Мићун (прекиде јој ријеч, и разљућен као изван себе). А тако ли је, Санда, је ли? Разгубале те, дао јаки Бог, вјенчане свијеће! Од кад почеше жене вјерати синове или шћери при мужевној глави и без његова знања? Та, до сад није бивало да се опанци на глави носе а капа на ногама! Зар ни још не знаш, да жене нису спрам мужева друго но праве робиње; и да се људи не жене низашто друго но да имају порода, исто као да купи једну њиву да му роди круха, без којега би човјек умро као суви пањ у гори, те не видио од свога срца порода, и тако би му се угасила крсна свијећа? Па још нешто да ти кажем: да нисмо гдје смо, сад бих ти сасуо зубове у грло, а бубреге у дробу, да га више не би нигда ни на пос пухнула а камо ли предамном безочно лајала.

Санда. Лакше, Мићуне, Мићуне! — И

Бог се именом зове. Нијеси ме на телалу за паре купио, нити си ме као бјегуницу, ни наметницу узео, него си за мене сватове шиљао и у цркви по божјему закону вјенчао. Жена сам ти и друг, да нас не може, осим кљука и мотика, раставити, па смо дужни једно другоме што се може опростити. Стана је данас моја као и твоја; Бог нам је даровао; ако сам је Ћетку дала, нисам никаквом срамотом, него се убојах да крв не пане....

Миђун. А зар си ми Стану у сандуку с прћијом донијела, те велиш да је и твоја као и моја, је ли? Ти да без мога питања па ни знања вјераш и удаваш моје дјете. То до сада није никад бивало, него је вазда у оваким крупним пословима отац био глава, а жена, ако је и мајка, иза њега. Па још хођеш да се твоја ријеч броји а моја да иде под ноге, је ли?

Кнез. Ајте изиђите; а добавимо — рећи ће људма — Маркишу Стеванова и оца Ћеткова Лазара, да и њих окушамо и да знамо шта они двојица омјерају.

Изиђоше муж и жена, а ево Маркише и Лазара; скидоше капе и поклонише се, па упитат ће сад Маркишу

Поп. Казуј Маркиша, јеси ли ти тражио у Миђуна дјевојку, и обећа ли ти је; ама право, тако ти умријети Бога спомињући!

Маркиша. Ја сам му је тражио, и он ми је обећао; нисам никаква обиљежја дао нити

смо ракију пили, ама упитајте Мићуна је ли ми је обећао или није. А што је другоме моју дјевојку хтио дати, идемо да видимо. Док је моје главе на раменима и свега мојега братства, живе их не ћемо пуштити без нечије погиби. Ето вас лијепа кита изабраних и правих људи; судите нам ви, ја божега суда од вашега не тражим; ништа ми не дајте, али ми образа чувајте, да ми се с образа не би кућа ископала. Ставите руку на прси, промислите сами на себе; обећати ми дјевојку па је другоме поклонити! Није ово мала шала но голема работа; а знате да је свакоме образ мио као цару царев.

Изиде Маркиша а уљезе Лазар, Ћетков отац, којега запита

Кнез. Да ну Лазаре, мој луди лударе! казуј како ти мога вјерити сина Ћетка за Мићунову шћер без да јој оца не упиташ; и како ти син смије грабити туђе дјевојке, код тебе жива и противу божјега закона и нашега обичаја?

Лазар. Брука ме, браћо, знала и грдило ако сам ишта више за ту вјеридбу знао но ви; него ми јуче каза она моја стопаница, да јој је мајка дјевојчина давно обећала, и да јој је отац Мићун одобрио да се ноћу уграби, ради мањега трошка наше и његове куће. Је ли тако, није ли, о њима се питало, а ја од свега њихова договора и твора пред Богом и свим вама отресам скут, јер

нисам био ни шјетни ни чесни. Ама ево муке да вам повидим: Јутрос се на сеоско гувно окупило све моје братство, ко пушку носи, и заклеше се на причасно вино из једног каблића, да не ће дјевојку пуштити другоме док једнога од њих тече. Сад ако ви, господо, икако овој несрећи на крај не станете, чисто се моје братство и Мићуново покла и ископа, и до кијамета (страшнога суда) не умирише.

Кад ови народни судци све саслушаше и по правди разабраше, договорили се, и опет парничаре призвали и упитали их у три пута заособ:

Поп. Хоћете ли, браћо! пристанути на оно што смо ми нашли за право и за братску љубав?

Сви. Хоћемо!

Кнез. И ја вас питам по други пут, хоћете ли?

Сви. Хоћемо!

Сад и оно 10 сеоских старјешина судника запиташе: И ми вас по трећи пут питамо да и нама одговорите: хоћете ли на наш братски суд пристанути?

Сви. Хоћемо! а ко не шћене брата за брата оно ће душмана за господара; па ви с нама заједно, гонићемо шугаву овцу из торине.

Поп. Е, Боже помози данас и по данас, и даруј мирнога анђела међу нама и вама, и да Бог да се Мићунова, Лазарева и Мар-

кишина и по јутрос љубе као крух и вино; браћа вас цијенила, ко вам завидио тај вам не нахудио; да Бог да! Бога се бојали, с људима се мјешали и пословали, а душе не огрјешили; да Бог да! Старијим се људима покоравали а они се с вама дичили и поносили, као Ђурђев дан листом и цвијетом!

Сви судци. Амин, Бог те чуо! теби, попе, из уста а Богу у уши!

Сад ће *поп* рећи кнезу: Казуј, кнеже Бошко, нек сви чују што смо им осудили.

Бошко. Нашли смо, браћо, да се Стана Мићунова нема удати ни за Маркишина ни за Лазарева сина, за то што им није од Бога било суђено; него нека момци траже за себе друге дјевојке, а дјевојка трећега момка, којега јој је Бог на рођену уру осудио, а сви с миром божјим, очиним и материним благословом, а по нашему земаљскоме обичају. Је ли овако, браћо судници?

Сви судци. Тако је! и Бог намјерио добри и мирни час! И ово вам осудисмо: Ти Ћетко кад се Маркишин син ожени, буди му вјенчани кум, а Лазов ће син тебе кад се ти ожениш.

Сад изнијеше парнице ракију, а по ракији посједаше за пунаном трпезом, и пољубише се сви без разлике, а по ручку парнице отидоше као да ништа између њих није ни било.

Кнез Бошко прихвати гусле и поче пред судцима весело појати:

Све поврзи а Боже помози!
На овоме мјесту и свакоме:
Тешко вуку не једући меса,
А јунаку не пијући вина;
Тешко гладну на вагану празну,
А пуници на зетској улици;
Тешко брату у туђему јату,
А јунаку у братству нејаку;
Тешко свуда своме без својега!....

Прекида пјевање и спреми гусле; а они сви једногласице: Не прекидај, Бошко, цркве ти! — Бих још имао од ове пјесне, али кад сам служио на млетачкој галији запамтио сам од неког пок. капурала Мијата Далматинца ријеч, коју сам добро утувио: a un bravo intendidur poche parule ghe vol. — Па што ће то рећи, српски нам кажи? — Е моја браћо! на далеко ова омјера, али ћу вам је само натукнут: Учувао нас Бог од млетачке галије и турске балије, и оставајте на здравље!

Примјери негдашњих просто народних писама

до постанка царског законика у Ерцеговини.

У прва времена, по Ерцеговини као по Црној Гори, па и по Боки Которској, докле нису постали законици, и онди гдје није нико знао писати, обично су се људи између себе на устице о стварима нагађали, а о важни-

јим и вишим тражили би каква писца који би писао онако као што би прости човјек приповиједао, и то без икакве тачке или икаква знака правописа. О оваковим писмима говорили би појединi људи: дај да се тврдимо, Бог зна што носи дан што ли ноћ (т. ј. може ко од нас двојице умријети), или: боље се у дно лаза нагађати него на врх лаза некад карати, итд. Ево дакле три примјера онаких просто народних писама:

а) *Опорука.*

Боже помози! спасуј мртве а подржи живе, а по томе нека се зна како дођох ја поп Васо у кућу Шуња Миркова да му учиним тастаменат (од талијанског тестаменто), гдје га нађох болесна ама при бистрој памети и чиста језика, па ми рече да му запишем нека знаду његова дјеца по његовој смрти: Иштем у свакога проштење ако сам кад кога у моме животу отице или неотице у чему увриједио, а ја праштам свакоме, и птици у гори, и риби у води, и змији под каменом; па сад препоручујем моју грешну душу господу Богу, и анђелу хранитељу и свему колу небесноме да ми је буду чувати на час смртни од проклетога демона; па кажем право тако ми свијета на који идем и тако ми земље у коју ћу, да никоме нисам цигле једне паре дужан, но као сваки самртни Богу душу а земљи тијело; а ко је што мени дужан знаду сва кутња чељад; па сад, све моје сухо и

сирово остављам мојим синовима Живку и Василију а шћерма по 20 гроша у име црнила за оцем, јер сам њих удомио и по обичају земаљскоме намирио, и на сву моју дјецу остављам божји благослов; а синовима наређујем, да своје сестре вазда дочекују и справљају, кад би у род хћеле доћи, као своје сестре; сву моју дјецу заклињем небом и земљом, да се за њихова живота љубе и милују, и да ми се душе не оглуше кад гођ би могли. Остављам за моју душу манастиру Дужи виноград под колачушу, а нашој цркви светој Петки долину испод цркве за будуће ново гробље. Најпотле рече Шуњо: немам више шта да речем, него ме благослови и одријеши од многих мојих грјеха, и ја му у трипут заособ рекох: Бог да те прости! Тада га исповидјех и причестих а он се прекрсти па пољуби часни крст и свето еванђеље и рече: Боже и Исусе Христе и божја мајко, помилујте мене грјешника, а ја заврших «амином!»

б) *Продаја.*

Знано буди пред сваким судом и правим људма гдје би се изнијело ово писмо, како данас продаде за вјечни вјек Милутин Јаковљев Пају Крстову земљу ораницу *Заушће*, од 17 ока усјева и сав метех више земље до врх стране како вода ваља, за цијену гроша 384. Овој земљи и метеху јесу мргини одозго сеоско пасиште, одоздо пут се-

оски, с десне стране кућа и земље Станише Ђурова а с лијеве брањевина и лазина Јовице Миђунова; и рече Милутин: Ја ову земљу и метех продадох с алалом (с благословом), а Паја рече: Ја купих у Милутина, алал му паре; и ту се намијерише хак божији шајити (прави свједоци) Вучко Ћирић и Никола Перовић, попи се ракија и свак рече: Сретњо да буде, да Бог да!

(Потписани само свједоци.)

в) *Суд добрих људи између једне жене а два мужа.*

(Из истина догађаја.)

Слава господу Богу увјек! У име свете Тројице и свете Богородице данас се састадосмо ми судци кметови пред црквом светога Пантелије у Требињу, позвани од једне стране братства Јовице Перишића а с друге стране од братства Николе Пејовића, који се на крупно заинадише посље друге удаје Анђе шћери реченога Николе. Погледасмо се и пребројисмо се и рекосмо: Ево нас у име божје дванаестиња, што значи да је дава (правда) спрам по мртве главе; и пошто се сви на крст и на еванђеље заклесмо, да ћемо право по нашој души а не по ничијему хајтору судити, призвасмо обје стране и рекосмо: Збори ти најприје Никола, али чисто и право по твојој души, а ти Јовица слушај.

Никола. Ово је, браћо и господо, десета година како вјерих и удомих моју шћер Анђу, као што се вјера и удава свуд по земљи и по свијету, за Јовичина сина, који нешто омрзну на моју кћер, не знам зашто (већ ако их није когођ на вјенчању замађијао или им испод кутњега прага на пртеноме концу узао сакрио), те он посље два три мјесеца задими негдје главом без обзира по свијету ни с те ни с ове, ни договором с итким: збогом! Прођоше пунаних девет година да моме зету не знадосмо трага, нит јавља а камо ли посла оцу књигу али рогадију (свакојаке робе што обично мрнари кући шаљу). Еле је моја шћер за пунаних девет година у свој дом чамала, ни дјевојка ни жена, ни распуштаница нити удовица, него у залуд жена за жива мужа. Богме господо! опростите што ћу вам сад од љуте моје невоље рећи: сви смо од крви и од меса; шћер ми чекај мужа 9 година; не дочека га; удала се као свака њезина друга да буде мајка а не да туђу кућу у залуд двори; трпи данас, трпи шјутра, надјача трпија; није ласно моја господо! зауставити о Ђурђевудне гору да не пупча а ливаде да не ћетају; а ко хоће часно није му ласно; још млада и здрава; у селу на претек младих момака, те се некако — јади јење знали! — без ичијега знања сљуби с Перишом Милићем, и лани кад је у род долазила каза ми, да опростите, она моја (жена): бијаше,

вели ми, нешто веселија но првијих година, и кад је на прело сиђела с њезиним другарицама све некакве приговоре као загонетке изваљивала, и некакву чудновату пјесму започела пјевати, коју ја никад до данас ни чуо камо ли разумио нисам; па кад виђе матер да изненада дође, прекиде пјесму. Од ове пјесме запамтио сам само слиједеће ријечи:

Гњездо вила птица ластавица.
За пунаних девет годин' дана;
Савијала. среће не имала.
Дође соко из земље незнане,
Ластавици гњездо разметнуо,
Мамио је док је уловио....

Смијешна је, господо моја, женска ћуд Нас је људе Бог одликовао снагом за 10 жена, а једну жену лукавством за 10 људи; те се она договори с Милићем без мојега и Јовићина знања ни благослова; побјези с њиме из куће и вјенчају се, ево сада шести мјесец. Нити сам ја ни свекар Јовица што овој њиховој работи сјетни ни чесни (ни савјетовали ни учествовали), него ето њих а ево нас; разаберите и прорешетајте ствар, пак у рукам вам мјере; мјерите како вас Бог учи; само да нас у миру оставите док међу наша два племена не би крв легла.

Један од судника. Сад ти, Јовица, говори да чујемо и твоје разлоге.

Јовица. Ето сте, господо, чули од Николе како за моје зло ожсних мојега сина за његову шћер; а просто и зло по сто пута па

и турска сабља која нас од Косова сијече; али непроста нова брука и срамота која на моју кућу — ни криву ни дужну — паде. Мој син, посље три мјесеца вјенчања, све о једном нешто омрже на свога законитога друга, а она на њега, и не може бити друго него им је некаква зла душа нешто нахудила; побјеже по свијету ни: збогом! Душа једна врата има, господо моја; ваља умират и право зборит. До душе, жена га је поштено чекала и трудила се у мојој кући, као около њезина порода; али кому је, господо, жалије и неокорније било као јадноме оцу? Могла је — Бог јој судио! — причекати још мало па онда казати мени или оцу јој, да ће се удавати; нико јој не би засметао; а не из моје куће за туђим се момком удати и не оцрнити овако и род и дом; а знат ми са свим малом (имањем) па и с главом погинути, не ће је више по данас нови муж Периша Милић загрлити, пошто се је мој син из свијета вратио и пошто пита: гдје ми је жена?

Судник. Нека сад уљезе младожења Периша, да и њега чујемо. Уцитат ће га: Да ну, Периша, казуј зашто уграби и вјенча туђу жену за жива мужа; што се међу нас до сада није догађало?

Периша. Ја нисам туђу жену — Бог ми не дао! — него своју по обичају земаљскоме и по закону божјему. Мени су казали душевни и стари људи, да се жена може

преудати кад се за ње мужа ништа за 9 година не чује, да је жив ни да је мртав. За 9 година звала се Анђе Стеванова а од јесенас Анђе Перишина; некад је била његова а данас је моја. Не дам је док ми буде душа у берикату куцати; Стевану је широко поље, па нека тражи љепше и боље.

Судник. Хајте, изидите на двор, док се ми нешто поразговоримо.

Сад ће један најстарији годинама проговорити. Браћо, ово је посао врло мучан зато, што нама није дато но владикама да прво вјенчање ломимо, а с друге стране врло ласан кад промислимо што је луда младост. Код мене је крив Периша што дај буди једном оцу не писа да се зна да је жив; а Стеван што тајно уграби туђу жену, без ичијега знања ни питања. Сад што ви говорите? како бисмо нашли лијек да се двије породице не покољу? А чисто би се закрвили, јер се објема странама у образ такнуло.

Други судник. Ја бих, браћо, да се жена поврати чија је и била, јер се ми у црквени закон не смијемо мијешати; и кад кабули (пристаје) први и прави муж Стеван да своју жену прими, која није поклезнула образом но усилована невољом.

Трећи судник. И ја велим да би добро било, али ако буде Анђо остала брећа с Перишом, како ће се онда?

Четврти судник. Зато је ласно; само што

ће се народна пословица сад обратно сматрати, зашто се каже: «гдје гођ се крава води дома се тели»; али Анђе одвела се у свој дом а раздвојит ће се у туђем тору.

Посље дугога разлагања изрекоше слиједећу

Пресуду.

Саслушасмо свакога кога смо имали чути: разабрасмо и вiђесмо да је криво и једној страни и другој; а ма да није било силимице но милимице са стране Анђине иПеришине; те промислисмо да је младост плахост, а да је свака жена дугокоса али краткоумна; па да претећемо свакоме злу и мржњи а потврдимо првобитну љубав између двије пријатељштине Пејовића и Перишића, судимо да Периша Милић поврати жену чија је и била, а кад дође вријеме да се раздвоји Анђе са носећим дјететом, нека Стеван Перишић поврати Периши дјете као његово, а дјетету да се нађе дојиља за годину дана, коју ће платити по напола Стеван и Периша.

Пошто им прочатисмо ову нашу одсуду, помирисмо их и изљубисмо, и рекосмо, да се први муж с посљедњим побратиме и да један у другога по једном кумује; па рекосмо и то: ако би по данас ко кога о овоме догађају икад укорио, да има платити 50 златних цекина, јер је данас све легло као да ништа није ни било.

Суд добрих људи између једне жене а два мужа.

(Из истина догађаја нашег доба.)

Оштро осје обрањује класје;
Отац чувар жене и дјетета;
Народ бранич цркве и слободе....
Вл. црног.

Да се зна како се данас састадосмо ми 24 земаљска и братска судника, умољени од Николе Вукчевића с једне стране а с друге од Вука Станишина, да чујемо и осудимо њихову даву с које се завадише и с које би могла ласно крв панути. Тако призвасмо поменуту двојицу, и рекосмо: «Казујте што имате; ама тихо и редом.»

Први се истаче Никола те упита Вука:

Кажи ми, Вукче, мој суђени па несуђени тасте, гдје се обестрви моја жена а твоја кћер Анђе?

Вукаџ. Па мене питаш? Ја сам је удао као сваки отац своју по божјем закону а по земаљском обичају ево десетак година, а ти за њу послао сватове и по божјој наредби вјенчао је за свога вјековита друга. Докле је код мене у мојој кући живљела и његовао сам је као цвијет у гостари, и чувао ка оно ти своје дјете; а пошто сам је теби поклонио, и кад се твоја назва, гдје би до сад? Него ме данас посље толико силних година за њу питаш! Да ли не знаш кад дјевери изведу дјевојку из куће запјева јој коло дјевојачко гдје сви сватови чују:

Одби се Анђе од рода,
Ка оно пчела од роја...

а пошто си је вјенчао, нико је више не зазва «Анђе Вукчева»! него: «Анђе Николина»! — па од кад постаде твоја, ти је бјеше пазити као своју жену, а не вјенчати па запрчити главом по свијету, а оставити за 10 година код оца и код мајке млад женски образ, ни дјевојком ни удовицом, него — што се није до данас догађало — жену за жива мужа! А знаш ли и то, мој суђени па несуђени зете! да је Анђе могла и код свога оца и мајке поштено сједити и срећу чекати, а не дворити туђу кућу без икаква од свог срца порода, као што имаше све њезине врснице. Никола, Никола! доста је твојих, и да ме није стид од оволико поштених образа, још бих ти имао нешто рећи; ама прекидам зато, што је Анђе и данас моја кћер ако није твоја жена; ја се од ње не могу опрати лугом ни сапуном, а ти као нигдје нико погази под ноге анђелске вијенце и вјенчане свијеће, гријех на твоју душу, а лиши мене и моје куће!

Кмет (најстарији годинама) сад ће рећи: Од свега што сте до сад зборили, налик је нашој загонетци «два се дједа за браду потежу», него нам казујте шта је и како је било. Рана се без лијечника не вида, нити се грјешник без исповести може од гријеха очистити. Ти Никола! који си први започео, казуј.

Никола. О доjдућем Митровудне напуња се десета година како ме отац рано вjери и ожени с Анђом, Вукчевом кћери. Ја момче, ни још не изио двадесети Божић и покоран оцу и мајци, кад шћеше и од куд они шћеше оженише ме, а мене је било ред слушати као што наши стари приповиједају за некаква калуђера:

„Калуђеру, да те оженимо. —
„Да је просто кад сте навалили.“

Кућа, господо моја! инокосна, помоћи ни од куд осим Бога и својих ноката, притиште гладна година, чељади големо а у врећи поредно, свак одлеће као ждраљеви трбухом за крухом по свијету, те и ја посље мјесец дана вјенчања с очиним благословом по мору еда бих себи и кутњој чељади кору хљеба стекао. Ко....

Кмет. Стан Никола, не заборави на коју си, Бог ти је с медом претекао. — Па погледује на около, велећи: Дај који од вас укреши да запалимо, уз чибук се нешто боље памет прикупља и казивање нешто слађе срцу пријања. Укресаше и сви добри људи запалише, а рекоше Николи: Напредуј!

Никола. Ко је слуга није господар. Тако и капетан од онога брода, на којему сам се био укрцао, заједри негдје до на крај бијелога свијета, па — ако ћете ми се и ругати — чињаше ми се, и хоћах мазију вадити, да не бјеше ни сунце ни мјесец као наше него друкчије. Онај се брод више ни-

кад не врати у ове наше крајеве, него у оне удаљене земље за 7 година укрцај и искрцај туђе трговине. И да сам знао писати, како ћу и по коме писмо или коју пару дома спремити? Није, господо! било дана — тако ми се гроб не просио и тако ми земља кости не изметала! — да нисам о кући мислио, а нигдје ни другога брода да иде за наше земље, а камо ли човека по коме бих јадној и сухотној обители коју пару послао. Кад дођосмо једном у Калифорнију, чусмо да се онамо налази злата у земљи као шкаље, те се ми сви морнари једно јутро договорисмо да с брода побјежемо, и једну ноћ омркни а у јутру не освани, него бјеж негдје без стрва, као зец пред бизинима. По питању дознадосмо гдје се злато копа, те и ми онамо; и кад Бог хоће, сваки од нас ископа за себе злата на претек. После године и по дође из Далмације пунани брод гладних и празних младића — као што сам и ја био — те се ја и моја дружина укрцај, као и многи други нами непознати, и овим бродом крени за Тријешће, плативши капетану сваки од нас по литру злата на боланчу. Кад дођох у Тријешће, каза ми један наш да ми се жена преудала за Луком Симовијем Можете, господо, лако промислити како ме ова најтежа за људе и гора од смрти брука покоси по срчанику, и камо срећа да је и мене и моје злато морска пучина радовала! Наши су се старци, чуо сам, заклињали: «тако ме

од своје жене стид не било!» а да ова се грдна клетва на мене и на мој пријеклад ево растовари, и образа ми се тако такну, да ме је данас, не само од моје, него и од свију жена — а нека људи, стид, а без икакве моје кривице оли прикојаси, него је тако од Бога било суђено, да на мене постане нова клетва. Ја нијесам имао образа да дома дођем, него од кад сам из свијета дошао код ујака сједио и од људи се крио, те за ову грдну работу стависмо вас 24 као за мртву главу, да нам ви развидите и како вас гођ Бог учи осудите; а да не знате што знате, не би сте у то братско коло ни сиђели. Ја тражим моју жену, од које ме сви седам крупних краљева, осим кљуке и мотике, не може раставити без нечије погиби, а то се зна ни без братска поклања. Све што имам — па и сами живот — узмите ми а образ ми чувајте.

Други кмет. Чу ли, Вукче, ову Николину мучну пјесму? Ми његово звоно чусмо и разабрасмо, па сад да чујемо и твоје.

Вукац. Прије свега допуштите ми, господо, да вам од јада наведем једну нашу стару лакрдију: «Удала се мома да је није дома, а момак се жени да ради дома.» Суђено је било од Бога Николи да вјенча моју кћер, а мојој кћери да у туђој кући мимо осталих удадбеница узалуд остави преко 9 година цвијет њезине младости и учува образ роду и дому. Има сад по године како

дође из свијета наш сусјед Лука Симов, младић већ приспио за женидбу, а огласи се да је силне паре из свијета донио, почео велику нову кућу зидати, а обучен у злату и у срми као цесарски часник. Богме, господо, сви смо — а опростите Бога ради! — од крви и од меса; дође ли Ђурђевдан, не пита лист гору ни дјетелина ливаду «хоћу ли о напретку?» него по божјој наредби сваки лист из свога огранка, а сваки цвијет из свога пупољка. А да тако и моја шћер угледа Луку а Лука њу; очи им се некако милостиво сусретоше а срца им се погодише, заљуби се једно у друго, и дадоше једно другоме вјеру на тајно, да се вјенчају. Тако ми умријет Бога спомињући и тако ми умријети при воштаној свијећи! ништа више нијесам знао него који од вас. Знало се посље да је Симо, отац Лучин, био у манастир код архимандрита Јанићије, и питао га може ли се жена удати посље поштена чекања свога мужа 9 година; па да му је архимандрит отворио некакву највишу и најстарију божју књигу, и од зоре до попаснога доба превраћао листове док је нашао у оној књизи те се зове — чини ми се — «крмчија», да може ако се у 9 година ништа за мужа не чује, т. ј. ни да је жив ни да је мртав. Па кад Симо виђе, да она божја књига, која је, чуо сам, сама с неба на Јерусалим пала, допушта, и он свој благо-[illegible]тпушта, те пошље сватове нотњо, а

шћер ми — посље сам дочуо — добјежи са својом скрињом на упрт међу сватове; и ено је сад вјенчане за Луком. Сад ако сам, господо, ишта више крив него што сам жив и што сам зло родио, ево ме пред вашим судом да главом платим. Ваша сабља а моја глава!

Трећи кмет, пошто изиђоше Никола и Вукац, рећи ће: Ја мислим, браћо, да не би згорега било зовнути и младожењу Луку, да и од њега штогођ разаберемо и да знамо на коју ногу он рамје и на коју омјера, да знамо овај мучан посао боље окројити.

Ево Луке и упитаг ће га

Најстарији кмет. Да ну, Лука, казуј; знаде ли ти да је Анђе шћер Вукца Станишина законита жена Николе Вукчева?

Лука. Знадох да је његова била, а данас није него моја.

Кмет. Пребрзо ми одговори, па бојим се да ме не разумје; него да те припитам: како је твоја, кад те ја упитах за «закониту» Николину жену, па кажи нам како мога ти вјенчати туђу закониту жену иза жива мужа?

Лука. Молим вас, и скут ваш љубим, да ми допуштиге да вас нешто упитам: да ми кажете поименце циглу једну жену удату, која је преко 9 година у нашој земљи свога мужа чекала а могла се преудати? Ако је знате, ево вам моје пушке, која је за зло спремна на оца би упалила, па јој дајте нека ме на ваши очи убије, дас пâс пâсу

прича гдје од женске руке срамотно погибох. Закон ми је божји допустио а отац благословио; Анђа мени била мила а ја њој драг; вјенчали се по божјему закону под арханђелским вијенцима а испод анђелских свијећа на раменима. Који ће се данас наћи да ми је из куће на срамоту изведе при мени живу?! Знате и видите да Анђе није ни мени ни Луци образ оштетила, него је пунаних 9 година у туђој кући младост одирала а у људском стиду свој образ учувала, и догоди се ка оно што наши уз гусле пјевају:

Гњездо вила птица ластавица,
За пунаних девет годин' дана
Савијала, среће не видјела.
Дође соко из земље незнане,
Ластавице гњезду улетио
И с њом лијеп пород породио.

Николи је било суђено да отргне ружицу из Вукчева перивоја, а мени да је миришем; а ко је коме крив, судите ви.

Пошто изиђе Лука а остадоше сами добри људи, рећи ће најстарији годинама

Кмет. Сад браћо! Ја бих нешто, браћо, рекао, али се бојим да ми не речете «у луда кмета брза бесједа».

Трећи кмет. Збори, гдје је више глава ту је више и памети. Ако је ко овдје међу нама старији и паметнији, сви смо једнаци каоно ти у суду.

Други кмет (наставља). Ја сам овдје ме-

ђу вама најлућији; али чусте ли и разумјесте ли куд окрајају Лучине посљедње ријечи у његовој бајаги пјесни? Мени се чини да је Анђе с њим запала (т. ј. остала бређа) па ако буде истина, ето за нас тежега посла него да брдо у ливаду претварамо. Ја бих, ако ви волите, да речемо староме Вукцу нека преко његове жене окупа Анђу, па онда да знамо лијечити знану и виђену рану.

Сви. Добра ти је!

Послаше по Вукца, наредише му, он посла исти час жену, и Анђе као својој матери повјери казујући јој: Јесам богме, мајко, у шести оли седми мјесец.

Пошто добри људи разумјеше, и пошто се између себе сложише, учинише слиједећу писмену пресуду, коју поп пред парницама проучи:

«У име свете Тројице, из које произлази свака правда и истина а све у добри час. Да се зна, како се ми 24 братска судца сабрасмо пред саборном црквом и саслушасмо даву која је потекла због Анђе шћере Вукца Станишина, прве жене Николе Вукчева па после Луке Симова, и разабрасмо да није ништа било силимице, нити да је ко коме хотимице хтио у образ дирнути; те зато нађосмо, да и није нико никоме мјестимице него случајно крив; али за прекинути свако помеђу њима зло и да поменутим мужевима, као и Анђину оцу Вукцу, па и истој Анђи повратимо част на њихове свијетле образе,

рекосмо и осудисмо, да Вукац Станишин данас на данашњи дан прихвати своју кћер Анђу као своје дијете, па кад се раздвоји с бременом те јој је под појасом, да дијете пошље Луци Симову као његово, а да дјетету кумује Анђин први домаћин Никола; па посље 40 дана да поврати Анђу Николи, чија је и прво била; а првоме дјетету што би се Николи у кући нашло да кумује Лука Симов, и нека живу као прави кумови. Најпотле сви рекосмо и говоримо: ко би кога по данас укорио или напоменуо што је било, да Богда га помамио и разгубао јаки Бог и велики свети Јован крститељ. Амин!

Земаљски суд посље погибије двоје несретно сватова.

(Из истиног догађаја у првој половици осамнаестог вијека, пушкомет далеко од Требиња.)

Скупило се стотину главара
Нас Турака и Црногораца:
Него хајте од земље главари*)
Међу собом да начин видимо,
И смиримо двије породице:
Велестовце и Турке Ћекливће
Па Бајице и братство Алиће....
„Горски Вијенац.“

Слава господу Богу увјек. Да јест ведение васјакоме челвојеку и правоме суду пред

---

*) „Земаљски суд“ сасвим је другојачији но „суд добрих људи“, јер први суди мноштво глава између два села или двије кнежине, а посљедњи (од 24 човјека) само мртве главе између појединих породица.

ким изађе није писаније, како се данас на Митровдан састадосмо и сједосмо под крушком близу сватовских гробница ми земаљски главари, попови и кнезови и старешине, миротворци братски. Пребројисмо се и нађосмо се у крвном колу 78 људи, а то да разаберемо како се догодила братска погибија на прошли Лучиндан између двоје сватова Милковића из Засада и Нинковића из Мустаћа. — Најпрва нам ријеч би: Боже помози и намјери добри час јутрос и вазда, и даруј мирнога анђела да нам открије истину а упути на правду како би смо могли умирити братску крв и оставити их у првобитну љубав; а друга: Питасмо засадске и мустаћке старце, од душе сиједих брада, да нам све чисто а по њиховој души право кажу како се несрећа догодила; а они нам одговорише, да ништа више од нас не знаду, јер — рекоше — једни и други сватови и њихове несретне дјевојке на једној гомили остадоше мртви*), и да нико жив није претекао осим циглога једнога сватовског кума, Станише Зотовића, и ено га — рекоше нам — у самртним ранама у наше село још жива гдје се са душом раздваја. — Срећом, Зотовић боловаше један пушкомет далеко од

---

*) Ту лазином непрегледном
На све стране људи пали,
Ка' дубрава пред сјекиром
Кад се настре и повали.
„Лажни цар Шћепан.“

пас, те га у једном губеру међу нама чинисмо донијети; утегнисмо га пасовима са врх прси до витних ребара, и кад га посједосмо, написмо га лозовом ракијом, те му се мало поврати дух, и ево што нам при самртној ури каза.

Станиша (лакомо граби очима све наоколо сакупљене људе, па га пролише радосне сузе). Благо мене што ми не би суђено да промијеним свијет прије него виђех толико биране господе и браће! Срце ми се пред смрт уздрмало у изрешетане прси од нечувене жалости братске, а од радости што ће ми толико уста данас рећи: «Бог да те прости!» — Браћо! тако ми свијета и вијека и тако ми црне земље у којој ћу лећи, све ћу вам право казати и ништа неправеднога на они свијет не ћу понијети. Наши сватови (засадски) идосмо с дјевојком дома пољем, а они мустаћки страном. Пјевасмо на сватовску и пушкама лубардасмо и ми и они — каоно ти сватови — и би суђено да се сусретнемо на оној несретној ливади (каже прстом*). Истрчаше двије сватовске муштулуџије са чутурама вина те један другога на сватовску почастише. За њима истекоше се два барјактара — наш и мустаћки — и по оној ливади почеше играти и барјаке вијати ко ће боље. Наш се барјактар деси бо-

*) Од онда и дан данашњи она се ливада зове „Сватовске гробнице.“

љи играч и развијач барјака, а ономе мустаћкоме би жао гдје га двоје сватова и двије дјевојке гледају, па ће од инада — кукала му мајка! — ударити нашега барјактара по барјаку копљем од барјака. Застидје се од онолико образа наш и не би лијен, но извади кубуру иза паса, те мустаћкога испод лијеве сисе, а ови паде мртав, ни јаох! Богме, браћо, знате да је сватовска сила јача но царска, а да је сваки сват своjему брат више него да му га је мајка родила. Кад се човјеку у образ такне, вели се: «све за образ а образ низашто», нема се кад на смрт мислити, но кад преври мозак ето и готове погибије при злој ури. Сватови млади и обијесни, а сити и пијани, пушкама и ножевима једни друге доклен је који могао махати, те сви на једној гомили*).

Један кмет. Пошто ваш барјактар уби мустаћкога, скочише ли два старосвата да прекину толико крвопролиће и да се о мањему злу обије?

Други кмет. Не прекидај му ријеч, аманет ти божји! нека приповиједа. (Шапти му на ухо: Видиш ли да му се навукла бијела на зенице и да се с душом бори.) — Напојише га опет ракијом, а он даље:

---

*) Борци у крв сви лежаху,
Који славно ту падоше,
Различит се не могаху,
Нит се многи познадоше.

„*Лажни цар Шћепан.*

јио, а лака ти црна земља, наш брате Станиша!

Пошто га залише вином, окупаше и укопаше, ево разлагања, правдања и нагађања између земаљских главара:

Најстарији кмет годинама. Е браћо! све чусмо и по чистини разабрасмо из уста самртна човјека, који при самртној чаши исповидје гријех и грјешника. Ко би од нас смио и помислити, да је друкчије могло бити него како је покојни Станиша казао? Чусмо, да је по једнако било сватова; дознадосмо, да се они сами од махните главе завадише и убише; увјерисмо се, да се нико ни једне ни друге дјевојке образа такнуо није, него једна другу убила, и невоља им је била да и оне покрај мртвих дјевера пану, него да саме без нигдје никога к оцу и мајци иду. Најпотле све једна веже: ко је био крив данас није жив, Бог им гријехове опростио! Него дајте, да какав начин нађеме оној сирочади који су без оца хранитеља, а старе мајке саморане без јединаца синова останули, и два села да у миру оставимо. (Свак шути, дувани и нешто крупно рче у памети) Зборите; да свакога чујемо, па која се најбоља рекла, та се у јакога Бога јутрос и стекла а никада се не порекла.

Други кмет. Богме, кад год се крв мирила, вазда се код нас пребијала глава за главу, рана за рану, те крв за крв, а зло за з[illegible] мирна крајина.

Трећи кмет. Није то тако, мој брате! Није ово судити двије мртве главе те пребити Зука за Вука, па звек за мирис, него се закрвавила два јака села. Ласно је по туђему табану штапове бројити, али није свога оца, брата, сина, мужа итд. прегорити; свакога своји боли па да је и најгори. Ласно је ситану пост хвалити, али празна торбица готова гробница. Шта ћемо за сирочад и мајке самоване? а за све је друго ласно. Немојте да о нашој души попискају сирочад од глади и немојте да нас самоване мајке предијући туђу кудјељу проклињу, него кад пребијемо главу за главу, да какав начин нађемо онима те су без хранитеља а на туђему пепељаку останули без нигдје ништа до воље божје.

Четврти кмет. Гдје је год више глава ту више и памети; и наши су стари говорили, да «више зна папа и вилан него папа сам», па дајте да и ја моју луду речем, те ако буде у реду и биће редња, а ако не узваља нисам ништа ни зборио.

Најстарији годинама кмет. Збори, слободно ти је; ако један по један и збори, оно без општег договора ништа сам не твори.

Четврти кмет (даље). Ако окренемо на божју, знамо да нам заповиједа «ко проси да круну носи, треба му дати»; ако ли на братску, вазда је била дужна цијела кнежина братски као зло тако и добро дијелити. Засађани и Мустаћани се ископаше те